

Рецензії

О.П.Григоренко

Видання про новітню історію Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Модернізація сучасної України неможлива без проведення ефективних реформ, одна з яких має забезпечити нову якість університетської освіти. Добре продумані, методологічно, концептуально, організаційно і матеріально-технічно підготовлені перетворення національної освітньої системи і її найскладнішої ланки – вищої освіти – дадуть змогу відповідно до сучасного розуміння майбутніх перспектив творити суспільство знань, економіка якого буде спиратися на високі технології, готувати конкурентоспроможних фахівців на вітчизняному і європейському ринках праці, здатних постійно вдосконалювати рівень своєї підготовки і засвоювати найновіші наукові розробки, на чому неодноразово наголошували лідери нашої країни.

Входження освітньої сфери України до європейської зони вищої освіти є запорукою модернізації цієї системи у контексті інноваційної моделі розвитку. Однак це не означає, що університети повинні набути винятково транснаціональних рис, позбувшись тих традиційних ознак, які формувалися і розвивалися впродовж багатьох десятиліть, відповідали запитам і потребам культурного розвитку, стали надбанням української нації. Саме це і яскраво демонструють відомі в країні історики В.С.Прокопчук і О.Б.Комарніцький на сторінках свого надзвичайно насиченого фактами науково-документального видання “Від університету педагогічного – до університету національного”. В дослідженні висвітлюється новітня історія Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка – одного із найстаріших і самого престижного ВНЗ не лише на Поділлі, а й в усій країні. Часовий проміжок, що охоплює дане дослідження, охоплює

період з 2001 по листопад 2011 років. В 2011 р. минуло десять років ректорської праці професора О.М.Завальнюка. Це десятиріччя для закладу стало зірковим: із університету педагогічного він у 2003 р. доріс до державного, класичного, а 2008-го став національним й отримав ім'я свого засновника і першого ректора професора Івана Огієнка.

За цей час з'явилися нові факультети – іноземної філології, економічний, природничий, військовий, Шепетівський навчально-консультаційний центр. На 128 тис. м² зросли навчальні площі. Змінив обличчя центральний та інші корпуси, і зовні, і зсередини приміщення повіяли сучасністю, євродизайном, як модно нині говорити, оновлено меблі, парк персональних комп'ютерів, що збільшився із 164 до 1035 машин. Програма ректора передбачала введення нових спеціальностей, зростання контингенту студентів, якісного складу науково-викладацьких кадрів, і, варто підкреслити, що і в цій частині вона успішно виконана: ректор започаткував 16 нових спеціальностей, кількість нових докторів і кандидатів наук зросла до 170 і ця цифра досягнута за 9 років, число студентів сягнуло з 5,3 тис. до 8,7 тис. осіб. Впроваджено кредитно-модульну систему навчальної праці, тільки за 2002–2010 рр. науковцями університету за сприяння ректора опубліковано близько 19 тис. праць, зокрема 223 монографії, 877 підручників, навчальних посібників, 348 наукових збірників. Сам він показує приклад, підготувавши й опублікувавши близько 550 праць, у тому числі 65 окремих видань. Все це дало підставу Атестаційній колегії МОН України присвоїти О.М.Завальнюку вчене звання професора, а спеціалізованій вченій раді Інституту історії України НАН України 28 жовтня 2011 року присудити науковий ступінь доктора історичних наук. Університет посилив міжнародні зв'язки, став членом Євразійської, а згодом і Міжнародної асоціації університетів. За цей час професор О.М.Завальнюк став академіком Академії наук вищої освіти України, депутатом Хмельницької обласної ради, удостоєний ордена “За заслуги” III ступеня, звання “Заслужений працівник освіти України”, ордена рівноапостольного князя Володимира, відзнаки “Свята Софія”, золотої медалі “За заслуги в освіті”, срібних медалей “Незалежність України”, “За патріотизм”, знаків Ярослава Мудрого, Петра Могили, “Честь і шана”, “За заслуги перед міською громадою Кам'янець-Подільського” та іншими. В серпні 2011 р. спільним рішенням Хмельницької обласної державної адміністрації і Хмельницької обласної ради портрет ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка професора О.М.Завальнюка занесено на обласну Дошку пошани “Кращі люди Хмельниччини”.

На посаду ректора університету професор О.М.Завальнюк був призначений 24 січня 2002 р. (з 28 листопада 2001 р. до січня 2002 р. він виконував обов'язки ректора). Олександр Михайлович народився 28 листопада 1951 р. у м.Сміла на Черкащині в сім'ї військовослужбовця. 1968 р. отримав атестат із золотою медаллю і поступив на історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту. Інститут також закінчив з відзнакою і з 1972 р. працював учителем історії і географії Крилівської середньої школи Корецького району Рівненської області. У 1973–1974 рр. служив у Збройних Силах, як військовослужбовець брав участь у конкурсі наукових робіт з історії комсомолу. Після демобілізації працював учителем історії і географії Орининської середньої школи-інтернату (1974–1976 рр.). Протягом 1974–1975 рр. склав кандидатські іспити, а з 1976 по 1979 р. навчався в аспірантурі Київського державного педагогічного інституту ім. О.М.Горького. 1980 р. захистив дисертацію і здобув науковий ступінь кандидата історичних наук.

1979 р. розпочав науково-педагогічну діяльність у Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті. Був асистентом, з 1981 р. – старшим викладачем, з 1984-го – доцентом кафедри історії СРСР і УРСР, а 2001 р. обраний професором кафедри історії України. У 1982–1984 рр. працював заступником, а в 1993–2001 рр. – деканом історичного факультету. Започаткував і редагував “Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки”, а згодом науковий збірник “Освіта, наука і культура на Поділлі”. Обидва збірники набули статусу фахових видань.

Оскільки головним і вмілим координатором зусиль колективу, який нині налічує тільки понад 700 науково-педагогічних працівників, є доктор історичних наук, професор О.М.Завальнюк, аналіз здобутків університету поданий через призму управлінської діяльності ректора.

В рецензованій праці автори проаналізували зроблене, аналіз доповнили витягами із звітів, опустивши в основному їх ілюстративну частину, для першого знайомства із здобутками зробили витяг і під заголовком “Про головне – коротко” дали перелік основних подій цього десятиліття в хронологічній послідовності. І, оскільки університет є не тільки навчальним, а й потужним науковим центром, вмістили бібліографію основних праць.

Відповідно до Конституції України, законів України про вищу освіту та наукову і науково-технічну діяльність, указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти

в Україні”, Програми діяльності Кабінету Міністрів України “Назустріч людям”, концепції розвитку освіти в Україні на 2006–2010 роки, державної програми “Інформаційні та комунікативні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки”, наказів міністра освіти і науки, молоді та спорту України, рішень колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, а також Статуту Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка робота ректора охоплювала такі основні напрями: 1) управлінсько-адміністративний; 2) фінансово-господарський; 3) добір, розстановка і виховання науково-педагогічних кадрів; 4) розвиток структури університету і збільшення обсягів освітніх послуг; 5) забезпечення якості навчального процесу, впровадження кредитно-модульної системи, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників; 6) удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, комп’ютеризація та інформатизація навчального процесу; 7) науково-дослідна робота; 8) міжнародна співпраця; 9) розвиток студентського самоврядування, забезпечення громадської активності молоді; 10) соціально-побутовий і оздоровчий; 11) спортивне життя і культурне дозвілля; 12) демократизація університетського життя, вдосконалення морально-психологічного клімату в колективі, боротьба з хабарництвом; 13) забезпечення трудової дисципліни, моральне та матеріальне стимулювання членів трудового колективу, примноження університетських традицій; 14) працевлаштування випускників та зв’язок з ними після закінчення університету; 15) виконання представницьких функцій, громадська діяльність.

За десять років керівної праці О.М.Завальнюку вдалося досягти високих результатів. За цей час університет набув позитивної динаміки в усіх основних сферах своєї життєдіяльності. Про це йде мова в основному розділі книги “10 років ректорської праці професора О.М.Завальнюка (2001–2011 рр.)”. За цей порівняно невеликий термін університет стрімко розвивався: підвищилась його роль як знаного освітнього та наукового центру в державі, зріс міжнародний авторитет. З університету педагогічного він став університетом класичним, а згодом і національним. Ректор професор О.М.Завальнюк відіграв вирішальну роль у присвоєнні університету імені видатного українського державного, культурно-освітнього, церковного і громадського діяча, фундатора Кам’янець-Подільського державного українського університету І.І.Огієнка. 3 жовтня 2002 р. на вченій раді він ініціював прийняття звернення до Президента України щодо присвоєння університету імені Івана Огієнка. Наступного року на фасаді головного корпусу університету було відкрито меморіальний знак, присвя-

чений творцю університету і його першому ректору І.І.Огієнку. Питання щодо присвоєння його імені Кам'янець-Подільському державному педагогічному університету через спротив у верхах продовжувало "зависати". Автори наголошують, що саме завдяки титанічній діяльності ректора професора О.М.Завальнюка це питання через кілька років вдалося вирішити позитивно. 20 серпня 2008 р. Кабінет Міністрів України розпорядився: "Прийняти пропозиції МОН про присвоєння імені Івана Огієнка Кам'янець-Подільському національному університету та надалі іменувати його – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка".

В підрозділах "Структурні зміни", "Забезпечення якості навчального процесу, збільшення обсягів якісних освітніх послуг, запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, комп'ютери-зація та інформатизація навчального процесу", "Навчально-методична робота. Удосконалення педагогічної майстерності", "Основні напрямки виховної роботи. Розвиток студентського самоврядування", "Міжнародна співпраця", "Розвиток наукової бібліотеки, сучасні інформаційні технології", "Зміцнення навчальної бази, матеріального становища членів колективу, соціальної інфраструктури" та ряду інших В.С.Прокопчук та О.Б.Комарницький на конкретних фактах ілюструють виключно позитивну роль ректора професора О.М.Завальнюка в життєдіяльності підпорядкованого йому колективу. Вміння і прагнення бути разом з колективом, а не над ним, жити разом з ним, відчувати його помисли, підставляти своє плече для досягнення поставленої мети – саме такими постають з сторінок книги турботи керівника цього ВНЗ. Бог, природа і батьки наділили цю людину особливими здібностями – вмінням налагоджувати спільну діяльність, гуртувати людські колективи. Він вміє підшукати кожному його місце в загальній справі, зацікавити нею інших. З ним легко і приємно працювати. Він ніколи не підвищує голос, не намагається вивершитися над іншими своєю посадою, а створює навколо себе атмосферу доброзичливості, розуміння необхідності діяти саме таким чином, при цьому зробити більше, якісніше. Його не роз'їдає адміністративна сверблячка, а висловлені міркування і пропозиції завжди конструктивні й компетентні. Характерно, що такий керівник не боїться й не соромиться сказати в певних ситуаціях "я цього не знаю", майже ніколи не відмовляє у проханнях підлеглих, а сказане "ні" – обґрунтоване, доречне, переконливе. Він не боїться визнати й власні помилки, чесно й відверто говорить про них, вживає заходів, щоб їх позбутися.

Читачі дізнаються, що особливою турботою ректора професора О.М.За-

вальнюка є царина наукової і науково-технічної діяльності університету, яка велася за шістьма пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. Значних зусиль доклав ректор для відкриття на історичному факультеті першої в університеті спеціалізованої вченої ради для захисту кандидатських дисертацій з історії України. У грудні 2009 р. рада розпочала свою роботу. Першим кандидатську дисертацію захистив старший викладач кафедри всесвітньої історії В.А.Дубінський. В 2011 р. в університеті функціонувало 18 наукових шкіл. Науковий рівень цих шкіл засвідчує проблемність тем та науковий імідж керівників. Ректор професор О.М.Завальнюк вже впродовж багатьох років очолює наукову школу “Україна наприкінці XIX ст. – у 30-х роках XX ст.”.

Серед винятково важливих здобутків наукової діяльності закладу є опублікування в Сполучених Штатах Америки монографії доктора фізико-математичних наук, завідувача кафедри диференціальних рівнянь і геометрії професора Ю.В.Теплінського та директора Інституту математики НАН України, доктора фізико-математичних наук, професора, академіка НАН України А.М.Самойленка “Countable Systems of Differential Equations”. Подією особливої ваги став вихід у світ чотирьох томів багатотомного видання “Енциклопедії історії України” за провідної ролі докторів історичних наук, професорів, академіка НАН України В.А.Смоля і академіка УАН В.С.Степанкова, інших вчених України. Визначним досягненням науково-дослідної роботи в університеті стало присудження у 2004 р. Державної премії України у галузі науково-дослідної роботи для молодих вчених кандидату біологічних наук, доценту кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання та фізичної реабілітації Е.О.Жигульовій за розробку теми: “Механізми підтримання гомеостазу міді у ссавців з ембріональним типом метаболізму міді”, що виконувалась впродовж п’яти років у співпраці із Санкт-Петербурзьким науково-дослідним інститутом експериментальної медицини Російської академії медичних наук.

Значні особисті здобутки в науковій сфері має і ректор. Доктор історичних наук, професор О.М.Завальнюк досліджує культурно-освітнє і державне відродження України 1917–1920 рр., опублікував близько 550 наукових праць, зокрема 66 монографій, книг-нарисів, брошур і навчальних посібників, які використовуються при написанні кандидатських і докторських дисертацій, монографій, статей, підготовці енциклопедій, довідників.

Основною науковою працею ректора професора О.М.Завальнюка є монографія “Утворення і діяльність державних українських університетів

(1917–1921 рр.)” (37,5 др. арк.). Це – ґрунтовна праця, єдина такого роду з досліджуваної проблеми як в Україні, так і за кордоном. На величезній джерельній базі (понад 10 тис. документів, взятих з більш як 560 справ центральних і регіональних архівів України, близько 800 газетних матеріалів, десятки мемуарних свідчень), кількасот праць українських і зарубіжних істориків він встановив, що модерна національна вища освіта України з’явилася в добу національно-демократичної революції 1917–1921 рр. Її забезпечили кілька дійових чинників: по-перше, потужний національно-визвольний рух в умовах розпаду Російської держави, по-друге, культурно-освітня і організаційна діяльність української інтелігенції, по-третє, державна політика, спрямована на підвищення культурного рівня нації шляхом відкриття і розвитку за державні кошти перших в історії українців класичних університетів з українською мовою навчання. Доктор історичних наук, професор О.М.Завальнюк з’ясував юридичне оформлення і нормативно-правову базу функціонування державних українських університетів, показав, яким великим національним святом було відкриття двох університетів у столиці і далекому від неї Кам’янці-Подільському, проаналізував матеріальну базу, кадровий потенціал і студентський контингент, освітню і наукову діяльність молодих університетів, проблеми, пов’язані із соціальним захистом членів трудових колективів і молоді. Неабияке значення для розкриття досліджуваної проблеми мають й інші аспекти, такі як участь українських держуніверситетів у національному державотворенні, церковному і культурно-освітньому відродженні країни, її збройному захисті.

Ректор професор О.М.Завальнюк вперше в українській історіографії на яскравих історичних фактах довів, що лише патріотично налаштована влада навіть за глибокої економічної кризи і низьких соціальних стандартів може сприяти вирішенню такого складного історичного завдання, як творення власних класичних університетів – перших великих закладів національної вищої освіти. Що ж до ресурсів, то, скажімо, інтелектуальний і науковий, засвідчили, що українська нація, як молода європейська, має їх і готова розвивати за рахунок здібної і перспективної молоді.

Переконливим є висновок доктора історичних наук, професора О.М.Завальнюка, що в державотворчому, освітньо-науковому, культурному і громадсько-політичному сенсі українські університети загалом були найбільш колоритними і продуктивними осередками, засвідчили якісно нову роль вищої школи в революційну добу, були одним з найбільших її надбань.

Заслуговують на відзнаку зусилля ректора професора О.М.Завальнюка

спрямовані на з'ясування ролі конкретних діячів – лідерів країни, української професури, громадських діячів у творенні і розбудові українських університетів. Цьому аспекту проблеми він присвятив майже 50 своїх праць, але в концентрованому вигляді він знайшов відображення в двох ґрунтовних дослідженнях: “Історія Кам’янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.)” (73,5 др. арк.) і “Українська еліта і творення національної університетської освіти (1917–1920 рр.)” (28,8 др. арк.).

Під керівництвом ректора професора О.М.Завальнюка 6 аспірантів захистили кандидатські дисертації. Він започаткував і редагує потужні наукові видання – “Освіта, наука і культура на Поділлі” (вийшло 16 томів), “Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів” (31 том), є членом редколегії 4 наукових фахових видань.

У розділах “Із звітів про навчально-виховну і наукову діяльність Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка протягом 2001–2010 рр.”, “Загальноуніверситетські і факультетські наукові збірники та основні наукові і науково-методичні праці вчених університету (2002–2011 рр.)” акцентується увага на проведенні університетом наукових досліджень, конференцій, круглих столів, підбиваються підсумки та результати цих заходів.

Сторінки рецензованої праці В.С.Прокопчика і О.Б.Комарніцького “Від університету педагогічного – до університету національного” переконливо засвідчують, що пріоритетом у розбудові незалежної молоді Української держави є наявність особистостей високого інтелекту, які володіють сучасними знаннями, досвідом, постійно аналізують динаміку вітчизняних та світових подій як в соціальному, так і в економічному напрямках, здатні випереджати і прогнозувати розвиток, акумулювати можливості і сили, підпорядковані колективи на найважливіших ділянках для досягнення мети. Існує відомий вислів: “Історію творять особистості”. Він містить у собі велику долю істини. Бо ж історія – це не що інше, як біографія, це – біографія предків, колективів, особистостей. Досвід свідчить, що навіть, якщо всі необхідні історичні умови наявні, велику роль відіграють особисті якості керівника: його кваліфікація, світогляд, масштаб мислення, вміння працювати з людьми і вести їх за собою, воля, розум, цілеспрямованість. Особливо почесне місце серед славетної когорти видатних особистостей, що своєю невтомною, титанічною працею, яскравим розумом,

організаторським талантом внесли неоцінний вклад у розвиток науки, освіти і культури в Україні і зробили нашу країну ще більш відомою у світовому співтоваристві належить доктору історичних наук, професору, ректору Кам'янець-Подільського національного університету О.М.Завальнюку. В його повсякденній діяльності не сходять з порядку денного проблеми модернізації вищої школи України, покликаної готувати для економіки, політики, науки, освіти, культури високоосвічених, професійних працівників, які володіють не лише найновішими знаннями і вміннями, а й високими гуманними якостями, гідними людини XXI століття.

Приємне враження справляє поліграфічна культура видання – тверда палітурка, цікавий дизайн. Позитивно оцінюючи рецензовану працю, слід визначити окремі прогалини, трапляються окремі друкарські помилки. Зокрема, у такій ґрунтовній праці відсутні географічний покажчик, перелік умовних скорочень. Однак, це аж ніяк не применшує цінність цієї книги.

Науково-документальне видання “Від університету педагогічного – до університету національного”, без сумніву, буде схвально зустрінуте науковою спільнотою, широким читацьким загалом. Воно стане, насамперед, об’єктивною оцінкою внеску нинішнього покоління працівників у розбудову університету, даниною пошани тим, чия частка була вагомішою, і надалі буде служити джерелом для наукових досліджень з історії вищої школи в Україні доби національно-культурного відродження.

Одержано 7 листопада 2011 року